

A tógátusok testvéri társasága

A vallási közösségek tagjait a közös hit kapcsolja össze. A közösségeket összefogó egyházak alapították az első iskolákat. Már Szent István király idején szerveztek iskolákat, az egykori plébániai iskolákból lettek a későbbi népiskolák. Ezekben még valamennyi gyerek egy tanteremben tanult, szerzetesek oktatták őket. Megtanították a gyereket imádkozni, énekelni, írni, olvasni és a számolás alapelemeire. Elsőrendű céljuk a Biblia tanításainak megismertetése volt. A 16. századtól a szerzetesek mellett tanítómesterek is tanítottak.

A debreceni Református Kollégiumban is testvéri közösségben tanultak a diákok a kisiskolástól a főiskolásig. A Kollégium kapuja tárva volt minden tehetséges diák előtt. A Debrecen környékéről érkező gyerekek ott lakhattak az iskolában, ezért nevezték kollégiumnak. A bennlakók szinte kivétel nélkül jobbágy szülők gyerekei voltak, ezért el is nevezték a szegények iskolájának. Tanultak ott tehetősebb nemes ifjak is, de nem élveztek kiváltságokat, egyforma mércével mérték őket.

A Kollégium hálótermei zsúfoltak voltak. Az új érkezőknek gyakran nem jutott hely, egy ideig összetolt székeken aludtak. A hálótermek takarítása, fűtése is az ő feladatuk volt, de az oktatásért nem kellett fizetniük, és senki nem zavarhatta őket, amikor tanultak. Az idősebb diákok felelőssége volt, hogy ne maradjanak el a tananyagban. Az osztályteremben gyakran 100-150 kisdiaák szorongott, s mivel kevés volt a professzor, az alsóbb osztályosokkal a tehetséges, idősebb tógás diákok, a segédtanítók foglalkoztak. Kitűnő és nagy tudású segédtanító volt Csokonai Vitéz Mihály is, akiért rajongott az ifjúság. Feljegyezték, hogy óráira még a tógás diákok is beszóktek, tógájukat levetve, a sarokban kuporogva hallgatták sziporkázó előadását.

A diákok 17-18 éves korukban vizsgát tettek, és ha ott megfelelték, magukra öltötték a zöld színű, kanárisárga szegélyű tógát, amelyet nem is vehettek le tanulmányaik befejezéséig. Viselték is büszkén, mert nagy tekintélyük volt a városban.

A diákok köztársaságában ők irányították a Kollégium életét, a tanároknak abban nem osztottak szerepet. Európa-szerte ilyen diák-önkormányzatokban élt a protestáns tanulóifjúság akkoriban. Az önkormányzatot egy öregdiák vezette. Megválasztották a 12 tagú Iskola Tanácsot és az Iskola Törvényszékét. Az ő feladatuk volt, hogy a Kollégium Törvénykönyvének betartását ellenőrizzék, és megbüntessék a megszegőit.

Sokan ridegnek tartották ezt a szigort, lázadtak is ellene. Így Csokonai Vitéz Mihály is, akit az előírások többszöri megszegése miatt ki is csaptak a Kollégiumból. Arany János sem fejezte be tanulmányait, inkább színésznek állt. A Kollégium híres diákja volt Ady Endre, Kölcsey Ferenc, Fazekas Mihály, Pálóczy Horváth Ádám, Móricz Zsigmond. Híres professzor volt Maróthy György, aki megszervezte a Kollégium énekkarát, a Kántust, amely ma is működik, és Hatvany István, a szenvedélyes csillagász, orvos és fizikus - neki bűbájos, sőt varázsló hírét költötték betegek csodás meggyógyulásuk után. A fizikaórán végzett kísérleteivel lenyűgözte az ifjúságot.

A tógátus diákok szívesen tanultak neves külföldi egyetemeken. Kedves kötelességük volt, hogy az Európában frissen megjelent, értékes könyveket hazahozzák a Kollégium messze földön híres könyvtárának. Ez nem is volt könnyű feladat, mert az osztrák határon a káros tartalmúnak bélyegzett könyveket gyakran elkobozták. Annyira fontosak voltak a diákok számára a könyvek, hogy amikor tűz ütött ki a Kollégium épületében, a fiúk vizes ruhában létrán a könyvespolc elé

álltak, hogy testükkel védjék meg a köteteket. Sebeiket Hatvany professzor gyógyította.

A Kollégium diákjait nagybotos és kisbotos diáknak is nevezték. A nagybot tűzoltó szerszám volt. Akkoriban a házakat vályogból építették, a tetőt náddal, zsindellyel fedték be, amely könnyen lángra kapott, ezért gyakoriak voltak a városban a tüzek. Egy véletlenül kiröppent szikrától már lángokban állt az egész város. A diákok 1680-ban kis csoportokat alakítottak, és a tűzoltásban szervesen vettek részt. Ha megszólalt a Kollégium tűzjelző kisharangja, felkapták vízi fecskendőjüket, és botjukkal megtisztították az utat a tűzig. A vízsugarat a tűz fészkéhez irányították, a legerősebbek nehéz botjaikkal leverték az égő ház falát, hogy elfojtsák a tüzet, a kisbotosok pedig a parazsat verték széjjel.

A tógás diákok a Rákóczi-szabadságharc idején önként indultak harcba a fejedelem hívó szavára. Az 1848-as forradalom alatt csapatostól jelentkeztek nemzetőrnek. 1848 őszén a Kollégium nevezetes események helyszíne volt, épületébe költözött Kossuth Forradalmi Kormányza. Itt nyomták a Kossuth-bankókat, az emeleten a minisztériumok tisztviselői dolgoztak, és az imateremben ülésezett az országgyűlés. A szabadságharc bukása után a diákok jó részének bujdosni kellett. A Kollégiumot be akarták zárni, majd tervezték, hogy a tanítás nyelve a német legyen, de egyik sem sikerült. A régi diákéletnek azonban vége lett, az egykori tógás diákok nem tértek többé vissza. A Kollégium, ahová Nyilas Misit, Móricz Zsigmond regényének hőst beírták, már alig hasonlított a régire.

PÁNTI IRÉN